

Beğavî'nin Meâlimü't-tenzîl İsimli Tefsirinde Rivayet Kullanımı (Şuarâ Sûresi Örneği)

The Use of Narration in Baghawi's Commentary Maâlim at-Tanzîl (The Case of Surah al-Shu'ara)

Musa Erkaya

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı
Assoc. Prof., Selçuk University, Faculty of Theology, Department of Hadith
Konya / Türkiye
musa.erkaya@selcuk.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0002-3961-2659>

Fatih Şakacı

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Master Student, Selçuk University, Social Sciences Institute, Department of Basic Islamic Sciences
Konya / Türkiye
fatihshakaci@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0003-4043-480X>

* Corresponding Author / Sorumlu Yazar

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Araştırma Makalesi

DOI: 10.33420/marife.1367374

Cite as / Atıf: Erkaya, Musa – Şakacı, Fatih. "Beğavî'nin Meâlimü't-tenzîl İsimli Tefsirinde Rivayet Kullanımı (Şuarâ Sûresi Örneği)". *Marife* 24/1 (2024) 163-187. <https://doi.org/10.33420/marife.1367374>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License." / "Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır."

Ethical Statement / Etik Beyan: This study is derived from the master's thesis named "The Extraction And Evaluation Of Hadiths In The Commentary Of al-Baghawi Titled Ma'alim at-Tanzil (Surat al-Furqân, al-Shuarâ, al-Naml, al-Qasas, al-Ankabût And al-Rûm)" which is still in progress. (Selçuk University, Social Sciences Institute, Konya). / Bu makale yazımı devam etmekte olan "Beğavî'nin Meâlimü't-Tenzîl İsimli Tefsirindeki Hadislerin Tahrîc ve Değerlendirilmesi (Furkan, Şuarâ, Neml, Kasas, Ankebût ve Rûm Sûreleri)" başlıklı yüksek lisans tezinden (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya) yararlanılarak hazırlanmıştır.

Beğavî'nin Meâlimü't-tenzîl İsimli Tefsirinde Rivayet Kullanımı (Şuarâ Sûresi Örneği)

Özet

İslâm'ın, Kur'an ve Sünnet olmak üzere iki ana kaynağı vardır. Allah (c.c.), insanlara iletmek istediği ve tatbik edilmesini murâd ettiği hususları Kur'an'da bildirmiş, bu hususları beyân etme vazifesini Peygamber'ine (s.a.v.) vermiştir. Yirmi üç yılda peyderpey inen ayetler, Peygamber (s.a.v.) tarafından açıklanmış, Müslümanlar da hayata geçirmişlerdir. Sahâbenin anlamadığı veya yanlış anladığı hususlar ise bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.) vasıtasıyla açıklığa kavuşturulmuştur.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ebediyete irtihalinden sonra Kur'an'ı açıklama görevi ashâba, onlardan sonra da tâbiine devretmiştir. Daha sonraki nesillerde Kur'an'ı anlamak ve açıklamak için birçok tefsir eserleri telif edilmiştir. Müfessirlerin Kur'an'ı tefsir ederken başta Sünnetten ve varsa sahâbe ve tâbiinden pek çok rivayet naklederek yazdıkları tefsirlere rivayet tefsiri adı verilmektedir. Beğavî'nin (ö. 516/1122) yazmış olduğu Meâlimü't-tenzîl adlı tefsir kitabı da rivayet türü bir tefsir olup bu alanda müstesna bir yere sahiptir.

Beğavî, İslâmî ilimlerin birçoğunda söz sahibidir. Bunlardan bazıları; tefsir, hadis ve fıkhıdır. Allah Rasûlü'nün hayatını ve hadislerini, kısacası sünnetini insanların anlaması ve kolayca öğrenmeleri hususunda yoğun mesai harcamıştır. Bu çalışmasının bir sonucu olarak, hadisleri isnadsız olarak aktarma metodunu başlatan kişi olmuştur. Her kesimden insanların anlaması için uyguladığı bu metotta, hadisin isnadını zikretmeksizin, bazen sahabe râvisini, çok az da olsa tâbiini söyleyerek rivayetleri zikretmiştir. Bunu Mesâbîhu's-sünne'sinde yapmıştır. Mesâbîhu's-sünne ve Şerhu's-sünne, kendisinin hadis alanındaki yetkinliğini ve başarısını göstermesi açısından son derece önemli iki eserdir. Makalemizde bir sûresini ele aldığımız Meâlimü't-tenzîl adlı tefsir kitabını kaleme alırken, bu iki hadis kitabından birçok rivayet almıştır.

Beğavî, tefsirinde rivayet ekolünün gereği olarak öncelikle Allah Rasûlü (s.a.v.) olmak üzere, ashâbî kirâmdan ve tâbiundan çok sayıda nakilde bulunmuştur. Yani o, merfû', mevkûf ve maktû' rivayetler kullanmıştır. Tefsirine aldığı rivayetleri kimi zaman senedini zikrederek, kimi zaman senedini zikretmeksizin, bazen sahâbî râvisini söyleyerek bazen de muallâk bir şekilde aktarmıştır. Eserde, sıhhat bakımından sahîh, hasen, hasen li ğayrihi ve zayıf rivayetler olduğu gibi sayısı az da olsa aslı olmayan rivayetlere de rastlanmaktadır.

Çalışmamızda ilk önce Beğavî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra Şuarâ sûresinde kullandığı on altı rivayetin tahrîci yapılarak kaynakları tespit edilmiş ve sıhhat dereceleri hakkında değerlendirmede bulunulmuştur. Bunu yaparken şu metod takip edilmiştir: İlk olarak müellif tarafından aktarılan rivayetlerin Kütüb-i tis'a ve diğer aslı kaynaklardaki yerleri tespit edilmiş, sonrasında rivayetler arasındaki isnad ve lafız farklılıklarına dikkat çekilmiştir. Daha sonra ise aktarılan rivayetlerin sıhhatine dair hadis âlimlerinin görüşlerine yer verilmiştir. Devamında kısa bir değerlendirme yapılarak kişisel kanaatimiz belirtilmiştir. Son olarak da rivayet kullanımına ilişkin yöntem ve uygulamalarının tahlili yapılmıştır.

Rivayet tefsir ekolünün mantığı aynı olsa da bu metotla yazılan her bir tefsirin kendine has özelliği ve usulü olduğu malumdur. Makalede, Beğavî'nin Şuarâ sûresi kapsamında hadis kullanımına dair tespitler yapılmıştır. Bu tespitleri şöyle özetleyebiliriz: Beğavî, Şuarâ sûresinin tefsirinde 16 rivayet nakletmiştir. Bu rivayetlerden 15 tanesini isnâdli, 1 tanesini isnâdsız olarak zikretmiştir. Müellifin müracaat ettiği 16 rivayetin 11'i Şerhu's-sünne'de, 7'si Mesâbîhu's-sünne'de, 7'si her iki eserinde birden yer almaktadır. 5 tanesi ise iki eserde de tespit edilememiştir. Rivayetlerin 13'ü Kütüb-i Tis'a içerisinde, 3'ü ise başka hadis kitaplarında tespit edilmiştir. Şuarâ sûresinde aktarılan rivayetlerin, senetlerinin müntehâsı açısından değerlendirdiğimizde tamamının merfû' olduğu tespit edilmiştir. Kütüb-i Tis'a içerisinde Buhârî 7, Müslim 10, Ebû Dâvûd 2, Tirmizî 5, Nesâî 3, İbn Mâce 2, Ahmed b. Hanbel 9, Dârimî 3 ve Mâlik b. Enes 1 rivayete eserlerinde yer vermişlerdir. Tahrîç ettiğimiz 16 rivayetten 13'ünün sahîh, 1'inin hasen sahîh garîb, 2 rivayetin ise aslının olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Tahrîç, Beğavî, Meâlimü't-tenzîl, Şuarâ Sûresi.

The Use of Narration in Baghawi's Commentary Maâlim at-Tanzîl (The Case of Surah al-Shu'ara)

Summary

Islam has two main sources, the Qur'an, and the Sunnah. Allah (swt) stated in the Quran the things he wanted to convey to His servants and to be implemented by them. He appointed the Prophet (pbuh) to declare those messages to people. The verses that were revealed gradually over twenty-four years were explained by the Prophet (pbuh) and Muslims put them into practice. The issues that the companions did not understand or misunderstood were clarified through the Prophet (pbuh).

After the Prophet (pbuh) passed away, he task of explaining the Qur'an was handed over to his companions and then to his followers. In later generations, many commentary works were written to understand and explain the Qur'an. The commentaries written by compiling great number of narrations from the Sunnah and, if any, from the companions and tabiin to interpret the Qur'an are called narration tafsir. Baghawi's (d. 516/1122) commentary book named Maâlim al-tanzîl is also a narrative type of commentary and has an exceptional importance in this field.

Baghawi has a say in many Islamic sciences some of those are tafsir, hadith and fiqh. He worked hard to ensure that people could understand and learn easily the life and hadiths of the Messenger of Allah, in short, his sunnah. As a result of this work, he became the person who initiated the method of narrating hadiths without attributions. He applied this method so that people from all walks of life could understand it, he quoted the narrations sometimes by giving the name of the companion narrators and seldom the tabii ones without mentioning the attribution of the hadith. He did this in his Masâbih al-sunnah. Masâbih al-sunnah and Sharh al-sunnah are two extremely important works in terms of seeing his competence and success in the field of hadith. While writing his tafsir Maâlim al-tanzîl, of which a surah we examined in our article, he took many narrations from these two hadith books.

In his tafsir, Baghawi, as required by the narration school, made many quotations from the Prophet of Allah (pbuh), his companions and followers. In other words, he used marfu', mavkûf and maktu' narrations. He conveyed the narrations he included in his commentary, sometimes with isnad, (attributing hadith to the one who said) sometimes without isnad, sometimes by quoting the narrator of the companions, and sometimes in an ambiguous manner. The work contains sahih, hasan, non-hasan and weak narrations in terms of authenticity, as well as imaginary ones, although in small number.

In this study, firstly, information about Baghawi's life and works is given. Later, the sources of the sixteen narrations he used in the Surah al-Shu'ara were identified and their degrees of authenticity were evaluated. While doing this, the following method was followed: First, the places of the narrations conveyed by the author in al-Kutub al-tis'a and other primary sources were determined, and then the differences in attribution and wording between the narrations were pointed out. Then, the opinions of hadith scholars regarding the authenticity of the narrations are given. Following this, our personal opinion is stated by making a brief evaluation. Finally, the methods and practices regarding the use of narration were analyzed.

Although the logic of the narrated school of tafsir is the same, it is known that each tafsir written with this method has its own characteristic. In the article, determinations were made regarding Baghawi's use of hadith within the scope of Surah Al-Shu'ara. We can summarize these findings as follows: Baghawi narrated 16 narrations in the interpretation of Surah Al-Shu'ara. He mentioned 15 of these narrations with isnad and 1 without isnad. Of the 16 narrations referenced by the author, 11 are in Sharh al-sunnah, 7 are in Masâbih al-sunnah, and 7 are in both of his works. 5 of them could not be identified in either work. 13 of the narrations were identified in al-Kutub al-Tis'a, and 3 of them were identified in other hadith books. When we evaluate the narrations conveyed in the Surah Al-Shu'ara in terms of their sources, it has been determined that all of them are marfu'. In al-Kutub al-Tis'a, Bukhari 7, Muslim 10, Abû Dâvûd 2, Tirmidhi 5, Nasâî 3, İbn Mâjah 2, Ahmad b. Hanbal 9, Dârimî 3 and Malik ibn Enes included 1 narration in his works.

It has been determined that 13 of the 16 narrations we compiled are sahih, 1 is hasan sahih garîb, and 2 narrations have no basis.

Keywords: Hadith, Takhrij, Baghawî, Maâlim al-tanzîl, Surah al-Shu'ara

Giriş

Dinimiz İslam, biz mensuplarına bir hayat modeli sunmuştur. Bireysel ve sosyal hayatımızı ilgilendiren bir dizi yasa koymuştur. Dolayısıyla hayatını bu minval üzere yaşamak isteyen her Müslümanın, kendisine sunulan bu hayat modelini akledip anlaması bir vecîbedir. Bu bağlamda kulluk kitabımız Kur'ân'ı anlama tavsiyesi pek tabii olarak gündeme gelmektedir.

Hız Peygamber (s.a.v.) hayatayken sahabe-i kiram nâzil olan ayetlerin anlam ve maksadını ilk kaynaktan öğrenmişlerdir. O'nun vefatından sonra ise, sahabenin önde gelenleri ayetleri tefsir edip sorulan suallere cevap vermişlerdir. Kur'ân'ı anlama ve sonraki nesillere aktarma cehti, ilerleyen nesillerde âlimleri tefsir kitabı yazmaya sevk etmiştir.

İlk dönem müfessirlerin rivayetlerden bağımsız kitap te'lif etmedikleri tartışmasız bir konudur. Bu tür eserleri zikrederken akla ilk gelen tefsirlerden biri de bu çalışmanın konusu olan, Beğavî'nin (ö. 516/1122) kaleme aldığı *Meâlimü't-tenzîl* adlı tefsiridir. Muhaddis kimliğiyle de ön plana çıkan müellif, rivâyet tefsirleri içerisinde değerlendirilen bu eserinde birçok hadis nakletmiştir.

Çalışmada ilk olarak müfessir olması yanında muhaddis kimliğiyle de övgüye mazhar olan Beğavî'nin hayatına ve eserine dair bilgiler sunulmuştur. Akabinde Şuarâ sûresinin muhtevasına yönelik kısa bir malumat verilip mezkûr surenin tefsirinde müracaat edilen on altı hadisin tahrîç ve değerlendirmesi yapılmıştır.

İncelenen rivayetler ilk olarak müellifin hadis alanında meşhur olan *Mesâbîhu's-sünne* ile *Şerhu's-sünne* adlı eserlerinde tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra ise *Kütüb-i Tis'a* içerisinde yer alıp almadığına bakılmıştır. Araştırılan rivayetleri bu kaynaklarda tespit edemediğimiz durumda *Kütüb-i Tis'a* dışındaki temel hadis kitaplarına ve ilk dönemde yazılmış olan tarih, tefsir gibi kitaplara müracaat edilmiştir. Bütün bu araştırmalar neticesinde kaynaklarda tespit edilemeyen rivâyetlerin uydurma olup olmadıklarını tespit etmek için mevzûâta dair kitaplara bakılmıştır. Şayet burada da tespit edilememişse "aslının olmadığı" vurgulanmıştır. Son olarak elde edilen bilgiler ışığında, Beğavî'nin, eseri *Meâlimü't-tenzîl*'de rivayetleri nakletmede başvurduğu üslup ve yöntem tespit edilip hadis kullanımına dair bilgiler sunulmuştur.

1. Beğavî'nin Hayatı ve Eserleri

Beğavî'nin tespit edebildiğimiz tam ismi şu şekildedir: Ebû Muhammed, Hu-seyn b. Mesûd b. Muhammed el-Beğavî, el-Ferrâ'.¹ Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229) Beğavî'nin doğum tarihinin h. 433 yılı olduğunu belirtmiştir.² O, Horasan'da bulunan Merverrûz ile Herat'ın ortasında kalan Bağşur'da doğmuştur.³ Babasının mes-

¹ Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'iz-zamân*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru Sader, 1317), 2/136.

² Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân* (Beyrut: Dâru Sader, 1416), 1/468.

³ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 2/136.

leği olan kürkçülükten dolayı *el-Ferrâ* olarak da bilinir.⁴ Kaynaklarda bizzat kendisi kürkçülük işiyle uğraştığı için bu ismi aldığı söylenen bilgiler de mevcuttur.⁵ Beğavî için kullanılan en yaygın lakaplar şunlardır: *Muhyî's-Sünne*⁶, *Ruknu'd-Dîn*⁷, *Zahîru'd-Dîn*⁸.

Beğavî'yi anlatan biyografi kitaplarındaki bilgiler ışığında, onun üstün ahlaka sahip, gösterişten uzak, zühd ve takva üzere bir hayat yaşadığını söyleyebiliriz. Nakledildiğine göre hanımı vefat ettiği vakit mirasından kendisine düşen payı almaya tenezzül etmemiştir. Derslerini abdest almadan yapmaz ve kuru ekmek ve zeytinyağı ile yetinirdi.⁹

Beğavî'nin vefat tarihi hakkında iki farklı tarih zikredilmektedir: Bunlardan ilki h. 510, diğer görüş ise h. 516'dır. Cenazesi Tâlekân mezarlığında bulunan hocası Kâdî Hüseyin'in yanına defnedilmiştir.¹⁰

Birçok alanda eser veren velûd bir âlim olan Beğavî'nin eserleri şunlardır:

1. Meâlimü't-tenzil.
2. Mesâbîhu's-sünne.
3. Şerhu's-sünne.
4. el-Cem' beyne's-sahîhayn.
5. Şerhu Câmi'i't-Tirmîzî.
6. el-Envâr fi şemâilî'n-nebiyyi'l-muhtâr.
7. el-Erbeûn.
8. Fedâilü's-sahâbe.
9. Fetâvâ-i Beğavî.
10. Tehzîbü'l-ahkâm.
11. el-Kifâye fi'l-furû'.
12. Mu'cemü's-şüyûh.
13. Tercemetü'l-ahkâm.
14. el-Kifâye fi'l-kirâe.¹¹

2. Meâlimü't-tenzil'in Tanıtımı

Beğavî'nin tefsir alanındaki en meşhur eseridir. Rivayet tefsir ekolünde mu-

⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkı Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419), 4/1258.

⁵ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 2/136.

⁶ Ebû Nasr Tâcüddîn Abdulvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, thk. Mahmud Muhammed et-Tanâhî ve Abdulfettah Muhammed el-Hulv (Dâru İhyâi Kütübî'l-Arabiyye, 1413), 7/75.

⁷ Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz*, 4/1258.

⁸ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 2/136.

⁹ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 2/136; Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, 7/75.

¹⁰ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 2/137.

¹¹ Ali Eroğlu, *Müfessir Beğavî, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1987), 57, 70. Saffet Sancaklı, *Beğavî ve Şerhu's-Sünne'deki Şerh Metodu* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1996), 46-58.

teber bir yere sahip olan eser, ilim taliplerinin de vazgeçemediği bir kitaptır. Müellif, eserini telif ederken kendisinden önce kaleme alınmış tefsir kaynaklardan da istifade etmiştir. Bunlar arasında Sa'lebî'ye (ö. 427/1035) ait olan *el-Keşf ve'l-beyân* başta gelmektedir. O ayrıca hadis, siyer, sarf, nahiv ve kıraat gibi birçok alanda telif edilen eserlerden de yararlanmıştır.¹²

Müellif, ayetleri açıklarken hadislerin yanı sıra, sahabe ve tabiîn sözlerine ve daha sonraki âlimlerin görüşlerine başvurmuştur. Hadis ilminde otorite olduğu için naklettiği hadislerin aynı zamanda tenkidini de yapmıştır. Çok az da olsa İsrâîlî haberlere yer verdiği eserinde bu haberlerin bazılarını tenkît ederek vermiş, bazılarına ise tenkîde tabi tutmadan nakletmiştir. Müteşâbih ayetlerin tefsirine girmeyip selefî görüşünü esas almıştır.¹³

Beğavî'nin hadisçi kimliğini göz önüne alacak olursak, eserinin yazıldığı dönemden bugüne kadar itibar görmesinde onun bu kimliğinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Tefsirinin sahîh sünnete dayanarak yazılmış olmasının eserine ayrı bir önem ve değer kazandırdığını düşünüyoruz. O, eserinin doyumsuz denecek kadar kısa olmamakla beraber sıkacak düzeyde uzun olmadığını da söyler.¹⁴

3. Şuarâ Sûresi Hakkında Kısa Bilgi

Sûre, Kur'ân'daki sıralamaya göre 26. sûredir. İniş sırasına göre ise 47. sûredir. 227 ayetten müteşekkil olan Şuarâ sûresi, Vâkıa'dan sonra, Neml'den önce Mekke'de nâzil olmuştur. İsmi, 224. âyette yer alan "şuarâ" kelimesinden almıştır. Bilindiği üzere "şuarâ", "şairler" anlamına gelmektedir. İlk ayetine nispetle "Tâ-sîn-mîm" diye de anılmaktadır.¹⁵ Ayrıca kendisine kitap verilen peygamberlerden bahsettiği için "Câmia" adıyla da zikredilmiştir.¹⁶

Bu sûrenin ana konusu, bütün Mekkî sûrelerde olduğu gibi inançtır. İnanç meselesi sûrede, temel unsurlarıyla şöyle özetlenmiştir:

*"Allah'tan başkasını ilah edinme, aksi halde azaba uğrayanlardan olursun."*¹⁷ âyetinde Allah'ın birliği,

*"Mahlûkatın diriltileceği gün beni rezil etme. Bugün ne malın ne de çocukların bir faydası olacak. Ancak Allah'ın huzuruna temiz bir kalple giren kimse için bir istisna vardır."*¹⁸ âyetlerinde âhiret korkusu,

"Şüphesiz bunları anlatan Kur'ân, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiştir. Ey Muhammed! Rûhu'l-emîn olan Cebrâil, uyanarlardan olası diye senin kalbine bu

¹²Ali Eroğlu, *Me'alimu't-Tenzil ve Tefsiru'l-Kur'âni'l-'Azîm Tefsirleri Üzerine Bir İnceleme*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1990, 281.

¹³Eroğlu, *Me'alimu't-Tenzil ve Tefsiru'l-Kur'âni'l-'Azîm Tefsirleri Üzerine Bir İnceleme*, 281.

¹⁴Ebü Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs el-Arabî, 1420), 1/28.

¹⁵Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: D.İ.B, 2020), 4/142.

¹⁶Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfî İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed Selâme (Riyad: Daru Tayyibe, 1420), 6/135.

¹⁷eş-Şuarâ, 26/213.

¹⁸eş-Şuarâ, 26/87, 88, 89.

Kur'ân'ı indirdi."¹⁹ âyetlerinde de Rasûlullah'a (s.a.v.) indirilen vahyin onaylanması hususu dile getirilmiştir.

Daha sonra: "*Senin kendilerine getirdiğin hakikatleri yalanladılar. Yakında onlara, alay ettikleri o korkunç şeyin haberi ulaşacaktır.*"²⁰ ve "*O zalimler, başlarına nasıl bir felaket geleceğini çok yakında anlayacaklardır.*"²¹ âyetiyle de yalanlayıcıların korkunç âkıbetine dikkat çekilmiştir. Buna göre onlar, ya yalanlayanları yerle bir edecek bir dünya azabına veya kâfirleri bekleyen âhîret azabına çarptırılacaklardır.

"*Ey Muhammed! İnanmıyorlar diye neredeyse kendini mahvedeceksin.*"²² âyetiyle müşriklerin, kendisini ve Kur'ân'ı yalanlamalarına karşılık Hz. Peygamber (s.a.v.) teselli edilmiş, müşriklerin inatlarından dolayı çektikleri sıkıntılara karşı mü'minlere sabırlı olmaları tavsiye edilmiş ve daha önceki inananlar gibi, kendilerinin de inançları uğruna her türlü sıkıntıya göğüs germeleri ve zalimlerden gördükleri tüm işkencelere rağmen inançlarında kararlı olmaları istenmiştir.²³

4. Rivayetlerin Tahrîci ve Değerlendirilmesi

Bu bölümde, ele aldığımız hadislerin önce tahrîci, sonra da sıhhatine dair değerlendirme yapılacaktır. Bu bağlamda, ilkin tefsiri yapılan ayetin meali verilecek, akabinde o ayeti tefsir sadedinde nakledilen rivayetin (eğer isnatlı nakledilmişse) isnâd ve metninin Türkçesi verilecektir. Sonrasında ise bu rivayetin, müellifin hadise dair iki önemli eseri *Şerhu's-sünne* ile *Mesâbîhu's-sünne*'nin yanı sıra *Kütüb-i Tis'a* ve temel hadis kaynaklarında yer alıp almadıklarına bakılacaktır. Son olarak da muhaddis, münekkîd ve muhakkiklerin görüşleri çerçevesinde ilgili rivayetin sıhhat durumu ortaya konulacaktır.

4.1. Şuarâ, 26/1

"Tâ, Sîn, Mîm."

4.1.1. 1. Rivayet

İbn Abbâs (r.a.), Rasûlullah'ın, (s.a.v.) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "*Bana Tâ, Hâ ile Tâ, Sîn, Mîm sûreleri Levh-i Mahfuz'dan verildi.*"²⁴

Beğavî, bu rivayete, *Mesâbîhu's-sünne* ve *Şerhu's-sünne*'de yer vermemiştir.

Rivâyet, *Kütüb-i Tis'a*'da da yer almamaktadır.

Beğavî, Şuarâ Sûresi'nin hemen girişinde *taktî*²⁵ yoluyla naklettiği bu ri-

¹⁹ eş-Şuarâ, 26/192-194.

²⁰ eş-Şuarâ, 26/6.

²¹ eş-Şuarâ, 26/227.

²² eş-Şuarâ, 26/3.

²³ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, çev. Yakup Çiçek - Ali Turgut (İstanbul: Hikmet Yayınları, 2001), 8/379.

²⁴ Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, 6/102.

²⁵ Taktî: Birkaç konu ihtiva eden bir hadisi, konularına göre parçalara ayırıp her birini kitabın ilgili yerine koyma veya ilgili yerde kullanma. Abdullah Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü* (İstanbul: MÜİFAV, 2020), 327; Ayrıca bk. Mehmet Efendioğlu, "Taktî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm*

vâyeti, Tâhâ Sûresi'nin giriş kısmında isnâdli ve tam metinli olarak nakletmiştir. Söz konusu rivayetin metni şöyledir:

Nebî (s.a.v.) şöyle buyurdu: “İçerisinde Bakara'nın zikredildiği sûre bana birinci zikirden verilmiştir. Tâ-Ha ve Tâ-Sîn-Mîm, Musa'nın levhalarından bana verilmiştir. Kur'ân'ın Fatihaları (başlangıç sûreleri) ve Bakara Sûresi'nin hâtimleri (sonları) Arş'ın altından bana verilmiştir. Mufassal sûreler (Mushaf'ın son kısımlarındaki kısa sûreler) ise bana nafîle olarak verilmiştir.”²⁶

Bu rivayeti isnâdli ve tam metinli olarak Hâkim (ö. 405/1014),²⁷ Beyhakî (ö. 458/1066)²⁸ ve Süyûtî (ö. 911/1505)²⁹ eserlerinde rivayet etmişlerdir.

Rivayet, Sa'lebî'nin (ö. 427/1035) tefsirinde isnâdli ve tam metin rivayet edilmiştir.³⁰

el-Müstedrek'in muhakkiki Mustafa Abdulkadir Ata, mezkûr rivayete *sahîh*³¹ hükmünü vermiştir.

Dokuz temel hadis kitabında yer almayan bu rivayetin, başta *el-Müstedrek* olmak üzere bazı hadis kitaplarında yer alması ve gerek isnâd gerekse metin bakımından tenkît edilmemiş olması sebebiyle *sahîh* olduğunu söyleyebiliriz.

4.2. Şuarâ, 26/82

“Kıyamet gününde hatalarımı bağışlayacağımı umduğum yine O'dur.”

4.2.1. 2. Rivayet

Âişe (r. anhâ): Ben 'Yâ Rasûlallah! İbn Cüd'ân cahiliye devrinde akrabalık bağlarına riayet eden ve yoksullara yemek yediren bir kimse idi. Bu yaptıkları ona fayda verecek midir?’ dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): “*Bunlar ona fayda vermez. Çünkü o hiçbir gün 'Ey Rabbim! Kıyamet gününde günahımı affet!' demedi*” buyurdular.³²

→

Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/483, 484; Talat Koçyiğit, *Hadis İstilahları* (Ankara: AÜİF Yayınları, 1980), 420.

²⁶ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, 1/5.

²⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, 1411), 1/757.

²⁸ Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Horâsânî Ebûbekr Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, thk. Abdulali Abdulhamîd Hâmid (Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1423), 4/104; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî el-Beyhakî Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424), 10/15.

²⁹ Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1454), 10/140.

³⁰ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî en-Nisâbü'rî Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dâru lhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1422), 7/155.

³¹ Sahîh: Senedinin başından sonuna kadar sika ravilerin birbirinden rivâyet ettiği, şâzz ve mu'alle olmayan hadis. Bu nitelikleri taşıyan bir hadisin Hz. Peygamber'e veya nispet edildiği kimseye ait olması kesin veya kesine yakındır. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 284; Ayrıca bk. Mehmet Efendioğlu, “Sahîh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/525-527; Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, 383.

³² Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, 6/118.

Beğavî, hocası İsmâîl b. Abdulkâhir'den isnâdlı olarak naklettiği bu *merfû*³³-*muttasıl*³⁴ rivayeti hadise dair iki eserine de almamıştır.

Rivayeti, Müslim³⁵ ve Ahmed b. Hanbel³⁶ eserlerinde birebir zikretmişlerdir.

Ayrıca Taberî (ö. 310/923)³⁷ ve İbn Hibbân da (ö. 354/965)³⁸ bu rivayete eserlerinde yer vermişlerdir.

Şuayb Arnavut, bu rivayetin isnâdının Müslim'in şartına göre *sahîh* olduğunu ifade etmiştir.³⁹

Rivayete, Müslim'in sıhhat şartlarını taşıması ve tenkît edilmemiş olmasından dolayı *sahîhtir* diyebiliriz.

4.3. Şuarâ, 26/100, 101

"Şimdi bizim ne şefaâtçilerimiz var ne de samimi bir dostumuz."

4.3.1. 3. Rivayet

Câbir b. Abdullah'tan (r.a.) naklediğine göre, o şöyle demiştir: "Ben Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) şöyle buyurduğunu duydum: '*Cennetteki bir adam, 'Falan arkadaşım ne yaptı acaba?' diye sorar. (Merak ettiği) arkadaşı ise cehennemdedir. Bunun üzerine Allah Teâlâ: "(Cehennemdeki o kimseyi) çıkarıp cennetteki arkadaşının yanına götürün" buyurur. Cehennemdeki geri kalanlar ise: 'Şimdi bizim için ne şefaâtçiler ne de candan bir dostumuz var.' derler.*'"⁴⁰

Beğavî, hocası Ebû Sa'îd eş-Şüreyhî'den isnâdlı olarak naklettiği bu rivayeti her iki eserine de almamıştır.

Rivayet, *Kütüb-i Tis'a*'da yer almadığı gibi hadise dair diğer kaynaklarda da mevcut değildir.

Rivayeti Kurtubî (ö. 671/1273) Câbir b. Abdullah'tan benzer lafızla⁴¹ Sa'lebî ise aynı isnâd ve metinle nakletmiştir.⁴²

³³ Merfû': Senedi nasıl olursa olsun, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) açıkça veya hükmen nisbet edilen hadis. Aydınlı, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 188; Ayrıca bk. a.mlf. "Merfû", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/180, 181; Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, 217.

³⁴ Muttasıl: İlk kaynağına veya ait olduğu kimseye kadar kesintisiz bir snedle varan yani, seneddeki her ravinin, hocasından muteber bir öğrenme yoluyla alarak rivayet ettiği hadis. Aydınlı, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 252; Ayrıca bk. a.mlf. "Muttasıl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/405; Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, 349.

³⁵ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), "İmân", 365, 540.

³⁶ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî (Beyrut: y.y., 1405/1985), 41/169.

³⁷ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmulî el-Bağdâdî Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 1422), 24/551.

³⁸ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *es-Sahîh*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414), 2/40.

³⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 41/170.

⁴⁰ Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, 6/120.

⁴¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Ahmet el-Berdûnî - İbrahim Atfeş (Kâhire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1384), 13/118.

⁴² Sa'lebî, *el-Kesf ve'l-beyân*, 7/172.

Sa'lebî'nin tefsirinde bu rivâyetin aynı isnad ve metinle nakledilmiş olması ve *Meâlimü't-tenzîl*'in *el-Keşf ve'l-beyân*'ın muhtasarı olduğuna dair görüş, bizi Be-ğavî'nin bu rivayeti Sa'lebî'den aldığı kanaatine sevk etmektedir. Hiçbir hadis kitabında tespit edemediğimiz, mevzûât kitaplarında da yer almayan ve sıhhatine dair herhangi bir görüş beyan edilmeyen bu rivayet için *aslı yoktur/lâ asle leh*⁴³ demenin uygun olacağı kanaatindeyiz.

4.4. Şuarâ, 26/214

“Yakın akrabamı da uyar.”

4.4.1. 4. Rivayet

Ali b. Ebî Tâlib'ten (r.a.). O şöyle demiştir: “**Yakın akrabamı da uyar.**’ âyeti Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) inince beni çağırdı ve şöyle dedi: ‘*Ey Ali! Allah bana önce yakın akrabamı uyarmamı emrediyor. Ancak bunu yapamadım. Cebrâil gelerek: ‘Ey Muhammed! Şayet emredilene yapmaz isen Rabbin sana azap eder.’ dedi. Bizim için bir yemek hazırla, yemeğin üzerine koyun butu koy ve bize bir sürahi süt doldur. Sonra beni Abdulmuttalib oğullarıyla bir araya getir ki emredildiğim şeyleri onlara iletelim.*’ buyurdu.” Ali (r.a.) şöyle diyerek devam etti: “Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) bana emrettiği şeyi yaptım. Onları çağırdım. Sayıları neredeyse kırk kişiydi. Aralarında Allah Rasûlü'nün amcalarından Ebû Tâlib, Abbâs, Hamza ve Ebû Leheb de bulunuyordu. Bunlar gelip de Rasûlullah'ın (s.a.v.) etrafında toplandıklarında, Rasûlullah hazırladığım yemeği istedi ben de getirdim. Yemeği koyunca, Allah Rasûlü (s.a.v.) eline etten bir parça aldı ve dişleriyle ikiye ayırdı. Sonra bu parçaları sininin etrafına koydu. Sonra da ‘*Allah'ın adıyla alın!*’ buyurdu. Doyuncaya kadar yediler. Allah'a yemin olsun ki, o yemek içlerinden sadece bir kişinin yiyeceği kadardı. Daha sonra, ‘Misafirlere süt ikram et!’ buyurdu. Ben aynı şekilde de getirdim. Herkes doyuya içti. Yemin derim ki süt de ancak bir kişiye yetecek kadardı. Rasûlullah (s.a.v.) onlarla konuşmak istediği zaman Ebû Leheb önce davrandı ve ‘Arkadaşınız sizi büyüledi.’ dedi. Rasûlullah onlarla konuşmadan dağıldılar. Ertesi gün Rasûlullah (s.a.v.): ‘*Ey Ali! Bu adam beni geçti. Onlarla konuşamadım ve dağıldılar. Sen aynı hazırlığı tekrar yap ve onları topla!*’ buyurdu. Ben de dediğini yaptım ve onları topladım.

Allah Rasûlü (s.a.v.) dün yaptığı şeyin aynısını yaptı. Onlar da yediler ve içtiler. Daha sonra Allah Rasûlü (s.a.v.) onlara şöyle dedi: ‘*Ey Abdülmuttalipoğulları! Size dünyanın da ahiretin de en hayırlı olanını getirdim. Allah, sizi kendisine davet etmemi emretti. Hanginiz bana bu işimde yardım edecek, kardeşim olacak ve halifelik yapacaktır?*’

⁴³ Lâ Asle Leh: 1. Hakkında bu hüküm verilmiş olan hadisin bilinen bir senedi yok demektir. Dolayısıyla bu hadis, hadis ilminin verilerine/zahiri ölçülere göre mevzu' sayılır; 2. Senedli/musned olsa da, senedinde kezzâb, vaddâ' birinin bulunması veya metninin uydurma olduğunun açık olması sebebiyle mevzû kabul edilen hadis hakkında kullanılan bir ifade; 3. Sahih/sabit bir senedi bulunmayan hadis; 4. Kur'ân-ı Kerîm'de ve sünnette manasına genel olarak delâlet eden hiçbir şahidi bulunmayan hadis. Aydınlı, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 173.

Hiçbiri kabule yanaşmadı. Ben de: 'Ey Allah'ın peygamberi! Ben vezirin olurum.' dedim. İçlerinde en küçükleriydim. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.v.) boynumu tutup: 'Ey kavmim! Ali benim kardeşim, yardımcım ve vezirimdir. Sözlerine kulak verin ve kendisine itaat edin.' buyurdu. Onlar da gülererek kalktılar. Babama dönerek: 'Ey Ebû Tâlib! Muhammed sana, Ali'yi dinlemeni ve ona itaat etmeni emrediyor.' dediler."⁴⁴

Beğavî bu ayetle ilgili beş rivayet nakletmiştir. Müellifin, hocası Muhammed b. İshâk'dan isnâdlı bir şekilde naklettiği bu *merfû'* rivayet *Mesâbîhu's-sünne* ve *Şerhu's-sünne*'de nakledilmemiştir.⁴⁵

Rivayet, dokuz temel hadis kitabında ve temel hadis kaynaklarında da mevcut değildir.

Sa'lebî'nin de tefsirinde yer vermediği rivayeti aynı isnâd ve metinle sadece Taberî'nin tefsirinde tespit edebildik.⁴⁶

Taberî'nin tefsiri dışında hiçbir kaynak eserde tespit edemediğimiz bu rivayet mevzûât kitaplarında da yer almamaktadır. Bu sebeple rivayet için "aslı yoktur" diyebiliriz.

4.4.2. 5. Rivayet

İbn Abbâs'ın (r.anhümâ.) rivâyetine göre: "**Yakın akrabanı (ve onlardan ihlâsa erdirilen cemaatini) de uyar.**" âyeti inzal buyrulunca, Allah Rasûlü (s.a.v.) Safâ tepesine çıktı ve 'Yâ Sabâhâh!' (ey Kureysliler!) *Buraya gelin*" diye çağırdı. Duyanlar: 'Kim bu?' diyerek Rasûlullah'ın yanına toplandılar. Rasûlullah (s.a.v.) onlara: 'Ne dersiniz? Ben size şu dağın arkasından bir düşman çıkacak diye haber versem, bana inanır mısınız?' buyurdu. Onlar da: 'Evet, çünkü biz senden yalana dair hiçbir şey görmedik.' dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): 'O halde ben sizin için, şiddetli bir azabı uyarmaktayım.' buyurdu. Ebû Leheb: 'Sana yazıklar olsun! Bizi bunun için mi topladın?' diyerek kalkıp gitti. Bunun üzerine 'Tebbet.' sûresi nâzil oldu."⁴⁷

Beğavî, hocası el-Melîhî'den isnadlı olarak naklettiği bu rivayeti iki eserine de almıştır. *Mesâbîhu's-sünne*'de küçük lafız farkıyla İbn Abbâs'tan iki rivayet nakletmiştir.⁴⁸ *Şerhu's-sünne*'de ise aynı sened ve lafızla getirmiştir.⁴⁹

Buhârî⁵⁰ ve Müslim⁵¹ bu rivayeti Yûsuf b. Mûsa ← Ebû Usâme ← A'meş ←

⁴⁴ Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, 6/131.

⁴⁵ Hz. Peygamber'in ilk tebliğ faaliyetleriyle ilgili yapılmış bazı çalışmalar için bk. Adnan Demircan, "Tebliğde Hz. Peygamber'in Örnekliliği", *Diyanet İlmî Dergi* 1 (2012), 7-28; Fikret Karaman, "Hz. Muhammed (a.s.)'in Nübüvvetten Önceki Hayatı ve ilk Tebliğ Merhaleleri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (30 Haziran 1997), 39-49.

⁴⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/409.

⁴⁷ Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, 6/132.

⁴⁸ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' Beğavî, *Mesâbîhu's-sünne*, thk. Yusuf Abdurrahman el-Mar'aşlı vd. (Beirut: Dâru'l-Ma'rifeti li't-Tibâati ve'n-Neşri ve't-Tevzî', 1407), 3/46, 4/68.

⁴⁹ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' Beğavî, *Şerhu's-sünne*, thk. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Zühreş-Şâvîş (Beirut, Dimeşk: Mektebü'l-İslâmî, 1403), 13/327.

⁵⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Zühreş b. Nasr (b.y.: →

Amr b. Mürre ← Sa'îd b. Cübeyr ← İbn Abbâs (r.anhümâ.) isnâd zinciriyle rivayet etmişlerdir. Rivayeti, Ahmed b. Hanbel,⁵² İbn Hibbân⁵³ ve Beyhakî⁵⁴ de eserlerinde zikretmişlerdir.

Müfessirlerden Taberî,⁵⁵ Sa'lebî⁵⁶ ve İbn Kesîr⁵⁷ de tefsirlerinde söz konusu rivayete yer vermişlerdir.

Birkaç farklı lafız ile hadis kitaplarında geçen bu rivayet, Şeyhayn'ın şartlarına uyduğu için *sahîhtir*.

4.4.3. 6. Rivayet

İbn Abbâs (r. anhümâ.): “**‘Yakın akrabani da uyar’** âyeti nâzil olunca, Allah'ın elçisi (s.a.v.) Safâ tepesine çıktı ve ‘*Ey Fihroğulları! Ey Adiyyoğulları!*’ diyerek bütün Kureyşlileri çağırmaya başladı. Herkes toplandı. Oraya gidemeyen birisi, olup biteni görmesi için elçi göndermişti. Kureyş topluluğuyla beraber Ebû Leheb de geldi. Allah Rasûlü (s.a.v.) topluluğa hitaben ‘*Ne dersiniz? Ben size şu vadide düşman atlıları var, sabaha veya akşama size baskın yapmak istiyorlar diye haber versem, bana inanır mısınız?*’ buyurdu. Onlar da ‘Tabi ki inanırız. Senin doğruluğundan başka bir şey görmedik.’ dediler. Rasûlullah (s.a.v.) ‘*Ben sizi şiddetli bir azabı karşı uyarıyorum.*’ buyurdu. Bunun üzerine Ebû Leheb ‘Yazıklar olsun sana! Bundan sonraki günlerde hüsrana, zarara uğrayasın! Bizi bunun için mi topladın?’ dedi. Bunun üzerine Tebbet sûresi nâzil oldu.”⁵⁸

Beğavî'nin, hocası Abdülvâhid b. Ahmed el-Melîhî'den isnadlı olarak naklettiği ve hadise dair her iki eserinde de yer verdiği⁵⁹ bu rivayeti Buhârî,⁶⁰ Müslim⁶¹ ve Ahmed b. Hanbel⁶² de tahrîc etmişlerdir.

Sa'lebî, tefsirinde birebir nakletmiştir.⁶³

İlgili rivayet, *müttefekun aleyh*⁶⁴ olduğu için *sahîhtir*.

4.4.4. 7. Rivayet

Ebû Hureyre (r.a.) demiştir ki: “Yüce Allah ‘**Yakın akrabani da uyar’** âyetini

→

Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "Tefsîru'l-Kur'ân", 360.

⁵² Müslim, "İmân", 355.

⁵³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/17.

⁵⁴ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 14/486.

⁵⁵ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/7.

⁵⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 1/24.

⁵⁷ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 10/323.

⁵⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-âzîm*, 6/166.

⁵⁹ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, 6/132.

⁶⁰ Beğavî, *Mesâbihü's-sünne*, 3/461, 4/67; a.mlf., *Şerhu's-sünne*, 13/327.

⁶¹ Buhârî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 233.

⁶² Müslim, "İmân", 355.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/17.

⁶⁴ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 10/323.

⁶⁵ Müttefekun aleyh: Buhârî ve Müslim'in her ikisinin de el-Câmiu's-Sahîh isimli kitaplarına aldıkları hadis. Cumhur bununla senedi ve metni aynı olan hadisi kastederler. Aydınlı, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 252; Ayrıca bk. Ahmet Yücel, "Müttefekun Aleyh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/224, 225.

inzâl buyurduğunda, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle hitap etti: '*Ey Kureys topluluğu! (Veya buna benzer bir kelime ile hitâb etti) Canlarınızı, nefislerinizi satın alınız (yani İslam'a girmek suretiyle nefislerinizi Allah'ın azabından koruyunuz). Ben Allah'ın azabından hiçbir şeyi sizden defedemem. Ey Abdümenâfoğulları! Ben sizden de Allah'ın azabından hiçbir şeyi defedemem. Ey Abbâs b. Abdulmuttalib! Senden de Allah'ın azabının hiçbir parçasını defedemem. Ey Allah'ın elçisinin halası olan Safiyye! Senden de Allah'ın azabının bir kısmını olsun defedemem. Ey Muhammed'in kızı Fâtıma! Malımdan ne arzu edersen et (veririm, ancak) Allah'ın azabından bir parçasını bile senden uzaklaştırıp defedemem.'* buyurdu."⁶⁵

Müellif, hocası Abdülvâhid b. Ahmed el-Melîhî'den senedli bir şekilde zikrettiği bu rivayeti iki eserine de almıştır. *Mesâbîhu's-sünne*'de farklı bir isnadla fakat aynı metinle zikretmiştir.⁶⁶ *Şerhu's-sünne*'de ise aynı sened ve lafızla nakletmiştir.⁶⁷

Rivayeti Buhârî,⁶⁸ Müslim,⁶⁹ Tirmizî,⁷⁰ Nesâî,⁷¹ Ahmed b. Hanbel⁷² ve Dârimî⁷³ aynı lafızla eserlerinde rivayet etmişlerdir.

Sa'lebî'nin tefsirinde ise birebir yer almaktadır.⁷⁴

Rivâyet *müttefekun aleyh* olup *sahîhtir*.

Beğavî bu ayetle ilgili muhtevası aynı olan peş peşe dört rivayet nakletmiş oldu. Onun herhangi bir yorumda bulunmaksızın aktardığı bu rivayetlerin ilki olan 4. Rivayet, anlatılan olayın uzun varyantını teşkil ederken, diğer üç rivayet (5. 6. ve 7. rivayetler) öncekinin ihtisar edilmiş halidir. 4. Rivayet dışında, kalan üç rivayetin metinleri arasında çok az farklılıklar mevcuttur.

4.4.5. 8. Rivayet

İyâz b. Himâr el-Mücâşî'î'den (r.a.): Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: '*Dikkatli olun! Rabbim, bana öğrettiklerinden bilmediğiniz şeyleri, bugünden itibaren size öğretmemi bana emretti. Kendisi: 'Kula verdiğim her mal helaldir. Ben kullarımı daima dürüst (hanîf) olarak yarattım ancak şeytanlar onların yanlarına gelip onları dinlerinden uzaklaştırdılar. Benim kendilerine helal kıldığım şeyleri onlara haram kıldılar ve hakkında hiçbir bilgi vermediğim şeyleri bana isnat etmelerini emrettiler.'* Allah, yeryüzündeki insanlara baktı. Onları çok kötü gördü. Ehli Kitap'tan üzere kalanlar dışında Arab, Acem herkese buğzetti ve şu emri verdi: '*(Ey Muham-*

⁶⁵ Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, 6/133.

⁶⁶ Beğavî, *Mesâbîhu's-sünne*, 3/462.

⁶⁷ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 13/329.

⁶⁸ Buhârî, "Vasâyâ", 11, "Tefsîru'l-Kur'ân", 233.

⁶⁹ Müslim, "İmân", 351.

⁷⁰ Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre (Yezîd) Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1998), "Tefsîru'l-Kur'ân", 27.

⁷¹ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali Nesâî, *es-Sünen*, thk. Hasan Abdülmelan Şelbî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421), "Vasâyâ", 6.

⁷² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/341.

⁷³ Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdîrrahmân b. el-Fazl Dârimî, *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî (Riyad: Dâru'l-Muğnî, 1421), "Rikâk", 23.

⁷⁴ Sa'lebî, *el-Kesf ve'l-beyân*, 7/182.

med) ben seni, seni denemek ve (insanları) seninle denemek için gönderiyorum. Ayrıca sana suyla yıkanıp yok edilemeyen bir de kitap gönderdim. Sen onu uyurken de uyanırken de okuyacaksın.’ Allah bana Kureys’i ikaz etmemi (ateşle korkutmamı) emretti. Ben: ‘Ey Allah’ım! O zaman kafamı parçalayıp çöreğe döndürürler’ dedim. Allah: ‘Onların sizi çıkardığı gibi siz de onları (yurtlarından) çıkarın. Onlarla cihâd edin ki biz de sizinle birlikte onlara karşı savaşalım (size yardım edelim). Allah yolunda harcayın ki, biz de sizin için harcayalım. Sen bir ordu gönder, biz de (sana destek olması için) beş ordu gönderelim. Sana itaat edenlerle birlik olup asilere karşı savaşın’ dedi.

Sonra devamla şöyle buyurdu: “Cennet ehli üçtür. Adaletli davranan devlet başkanı. Her bir akrabaya ve Müslümana güzel davranan merhametli kişi. Tasadduk eden zengin adam. Cehennem ashâbı da beştir. Akli ve parası olmayan zayıf bir takım. Gözünü hırsın bürüdüğü bir hain. Öyle ki önemsiz de olsa malınıza ve ailenize ihanet eder. Gece gündüz halkını nasıl aldatacağını, mallarını nasıl çalacağını tasarlayan kişi. Ve ağız bozuk ahlaksız kişi.” (Rasûlullah) cimriliği ve yalanı da zikretti.⁷⁵

Beğavî, hocası Ebû Sa’îd Abdullah b. Ahmed et-Tâhirî’den isnâdlı olarak naklettiği bu *merfû’* rivayeti her iki eserine de almıştır.⁷⁶

Sahâbî râvisiyle zikrettiği *Mesâbîhu’s-sünne*’deki rivâyetin metninde ufak değişiklikler vardır. Örneğin, *إِنْ كَلَّ مَالٍ نَحَلْتَهُ عِبَادِي فَهُوَ لَهُمْ حِلَالٌ* ifadesi *Mesâbîhu’s-sünne*’de *حِلَالٌ* kelimesiyle *كَلَّ مَالٍ نَحَلْتَهُ عِبَادًا حِلَالٌ* lafzıyla, *وَأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَمْرِي أَنْ أَخُوفَ قَرِيشًا* ifadesi ise, *وَأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَمْرِي أَنْ أَحْرَقَ قَرِيشًا* lafzıyla vârid olmuştur. *Şerhu’s-sünne*’de ise hem isnad hem de metin aynıdır.

Müslim ise lafzı aynı olmakla beraber farklı bir isnadla rivayet etmiştir.⁷⁷

Nesâî,⁷⁸ Ma’mer b. Râşid,⁷⁹ Abdurrezzâk es-San’ânî,⁸⁰ Taberânî (ö. 360/971),⁸¹ Ebû Dâvûd et-Tayâlisî⁸² (ö. 204/819) ve Beyhakî⁸³ de eserlerinde bu rivayeti nakletmişlerdir.

Sa’lebî aynı isnâd ve metinle tefsirinde zikretmiştir.⁸⁴

Müellif, *Şerhu’s-sünne*’deki rivâyetin *sahîh* olduğunu söylemiştir.⁸⁵

Rivâyetin birçok hadis kaynağında mevcudiyeti, Müslim’in şartlarını taşıması ve sened ve metin bakımından tenkît edilmemiş olması dolayısıyla *sahîhtir* diye-

⁷⁵ Beğavî, *Meâlimü’t-tenzîl*, 6/133.

⁷⁶ Beğavî, *Mesâbîhu’s-sünne*, 3/461; a.mlf., *Şerhu’s-sünne*, 14/406.

⁷⁷ Müslim, "el-Cennet ve Sıfatu ne’îmuhâ ve ehluhâ", 63.

⁷⁸ Nesâî, *es-Sünen*, 7/278.

⁷⁹ Ebû Urve Ma’mer b. Râşid el-Basrî es-San’ânî Ma’mer b. Râşid, *el-Câmi’*, thk. Habibu’r-Rahmân A’zamî (Pakistan: Mektebu’l-İslâmî, 1403), 11/120.

⁸⁰ Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi’ es-San’ânî el-Himyerî Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, thk. Habibu’r-Rahmân A’zamî (Beyrut: Mektebu’l-İslâmî, 1403), 11/120.

⁸¹ Ebu’l-Kâsım Müsnidü’d-Dünya Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, thk. Hamdi Abulmecid es-Selefi (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1415), 17/308.

⁸² Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdülhasen et-Türkî (Mısır: Dâru Hicr, 1419), 2/404.

⁸³ Beyhakî, *Şu’abu’l-îmân*, 9/469.

⁸⁴ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-beyân*, 7/302.

⁸⁵ Beğavî, *Şerhu’s-sünne*, 14/408.

biliriz.

4.5. Şuarâ, 26/219

“Secde edenler arasındaki dolaşmanı da (görür).”

4.5.1. 9. Rivayet

Ebû Hureyre (r.a.), Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) şöyle buyurduğunu bildirmiştir: “Siz benim buradaki (önümdeki) kıblemi görebiliyor musunuz? Allah'a and olsun ki sizin namazdaki huşûnuz ve rûkûnuz bana gizli kalmaz. Şüphe yok ki ben, sırtımdan da sizi görebilmekteyim.”⁸⁶

Beğavî, ilgili ayetteki “Secde edenler arasındaki dolaşmanı da (görür).” ifadesine âlimlerin vermiş olduğu manaları aktarmıştır. Mücâhid (öl. 103/721) ayetteki ifadenin, peygamberimiz namazdayken arkasında bulunanları gözleriyle görür gibi gördüğü anlamına geldiğini söylemiştir. Beğavî, Mücâhid'in bu görüşünü destekler mahiyette mezkûr rivayeti nakletmiştir.

Müellif, hocası Ebu'l-Hasen es-Serahsî'den isnadlı olarak zikrettiği bu rivayeti *Mesâbîhu's-sünne*'ye almamıştır. *Şerhu's-sünne*'de ise tefsirine aldığı isnad ve metinle aktarmıştır.⁸⁷

Buhârî,⁸⁸ Müslim,⁸⁹ Mâlik b. Enes⁹⁰ ve Ahmed b. Hanbel⁹¹ aynı isnâd ve metinle rivayet etmişlerdir. Ayrıca Ebû Ya'lâ (ö. 307/919) ve İbn Hibbân da eserlerinde bu rivayeti nakletmişlerdir.⁹²

Sa'lebî, ilgili rivayete tefsirinde yer vermemiştir.

Muhakkik Şuayb Arnavut, Ahmed b. Hanbel'de geçen rivayetle ilgili Buhârî ve Müslim'in kriterlerine göre isnâdının *sahîh* olduğunu söylemiştir.⁹³

Rivâyet *müttefekun aleyh* olduğu için *sahîh*dir.

4.6. Şuarâ, 26/226

“Ve gerçekten onlar (şairler) yapmadıkları şeyi söylerler.”

4.6.1. 10. Rivayet

Ebû Hureyre'den (r.a.) nakledildiğine göre Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Sizden birinin karnının irinle tıka basa dolması, şiirle dolmasından daha iyidir.”⁹⁴

Beğavî bu rivayeti ayette kastedilen şairlerin, şiirlerine yalan katan cahiliye şairleri olduğunu söyleyerek hocası Abdülvâhid el-Melîhî'dan isnadlı bir şekilde

⁸⁶ Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, 6/134.

⁸⁷ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 13/289.

⁸⁸ Buhârî, “Salât”, 40.

⁸⁹ Müslim, “Salât”, 109.

⁹⁰ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, *el-Muvatta'a*, nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf (Kahire: y.y., 1382/1962), “Kasru's-salât fi's-sefer”, 23.

⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 13/394, 14/463.

⁹² Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî Mevsîlî, *el-Müsne'd*, thk. Hüseyin Selim Esed (Şam: Dâru'l-Me'mun, 1404), 11/220; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 14/250.

⁹³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 13/395.

⁹⁴ Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, 6/136.

zikretmiştir. Müellif, *Şerhu's-sünne*'de birebir nakletmiştir.⁹⁵

Buhârî, Abdullah b. Musa ← Hanzala ← Sâlim ← İbn Ömer (r.a.) tarîkiyle ve aynı lafızla rivayet etmiştir.⁹⁶

Müslim, Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan (r.a.) rivayetle ve aynı metinle hadisi *Sahîh*'ine almıştır.⁹⁷

Ebû Dâvûd⁹⁸ ve Tirmizî⁹⁹, Ebû Hureyre'den (r.a.) farklı bir isnâdla ve fakat aynı metinle aktarmışlardır. İbn Mâce ise, Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan (r.a.) aynı lafızla tahrîc etmiştir.¹⁰⁰

Ahmed b. Hanbel aynı metinle rivayette bulunmuştur.¹⁰¹ Dârimî ise, aynı metinle naklettiği rivayeti Buhârî'nin kullandığı senedle aktarmıştır.¹⁰²

Sa'lebî ilgili rivayeti tefsirine almamıştır.

Müttefekun aleyh olan bu rivayet *sahîhtir*.¹⁰³

4.7. Şuarâ, 26/227

“Ancak iman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlar, Allah'ı çokça ananlar ve haksızlığa uğratıldıktan sonra kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, neye nasıl dönüşeceklerini (başlarına nelerin geleceğini) yakında görecekler.”

4.7.1. 11. Rivayet

Ka'b b. Mâlik'in (r.a.), babası Rasûlullâh'a (s.a.v.): “Şüphesiz Allah şiir hususunda ayetler inzâl buyurdu (peki şiir söylemeyelim mi?) dedi. Bu soru üzerine Allah Rasûlü (s.a.v.) buyurdular ki: “*Mü'min kılıcı ve diliyle savaşır. Nefsim yedi kudretinde olan Allah'a andolsun ki sizin o kâfirlere karşı sarf edip söylediğiniz sözler (şiiirler)onlarda ok atmaktan daha güçlü bir etki bırakır.*”¹⁰⁴

Müellif, ayette söz konusu edilen şairlerin, şiiri kendisini Allah'ı zikretmekten meşgul etmeyen kimseler olduğunu söyleyerek, Hz. Peygamberden (s.a.v.) Müslüman şairleri ve şiirlerini metheden altı rivayet zikretmiştir.

Beğavî, hocası Ahmed b. Abdillâh es-Sâlihî'den isnadlı olarak naklettiği bu rivayeti her iki eserine de almıştır. *Mesâbîh*'de sahâbî râvisiyle ve aynı lafızla riva-

⁹⁵ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 12/380; Şiir ve şairlerden bahseden ayetlerle ilgili yapılmış bir çalışma için bk. İsmail Güleç, “İslam'da Şiir ve Şair Algısına Dair Kimi Tespitler”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 13/13 (01 Aralık 2014), 1-22; Şiir ve şairlerden bahseden hadislerle ilgili yapılmış bir çalışma için bk. Osman Nedim Yektar, “Hadîs Rivayetleri ve Hz. Peygamber'in Şiire Bakışı”, *EKEV Akademi Dergisi* 65 (25 Şubat 2016), 405-432.

⁹⁶ Buhârî, “Edeb”, 92.

⁹⁷ Müslim, “Şiir”, 8.

⁹⁸ Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, thk. Şuayb Arnavut, Muhammed Kâmil Karabelli (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430), “Edeb”, 94.

⁹⁹ Tirmizî, “Edeb”, 71.

¹⁰⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Şuayb Arnavut (Dâru Risâleti'l-Âlemiyye, 1430), “Edeb”, 42.

¹⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/96, 116.

¹⁰² Dârimî, “İsti'zân”, 69.

¹⁰³ Bu rivayetle ilgili olarak ayrıca bkz. Ramazan Özmen, “Sahîhayn Bağlamında Hz. Peygamber'in Şiire Yaklaşımı”, *Hakkari İlahiyat Dergisi* 2 (Haziran 2023), 28, 29.

¹⁰⁴ Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, 6/136.

yet ederken,¹⁰⁵ *Şerhu's-sünne*'de ise birebir nakletmiştir.¹⁰⁶

Dokuz temel hadis kitabından sadece Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde aynı lafızla zikredilmiştir.¹⁰⁷

İbn Hibbân,¹⁰⁸ Taberânî¹⁰⁹ ve Beyhakî¹¹⁰ bu rivayeti aynı metinle eserlerinde rivâyet etmişlerdir.

Sa'lebî,¹¹¹ Vâhidî (ö. 468/1075)¹¹² İbn Kesîr (ö. 774/1373)¹¹³ ve Süyûtî (ö. 911/1505)¹¹⁴ tefsirlerinde bu rivâyeti nakletmişlerdir.

Şuayb Arnavut *Şerhu's-sünne*'deki rivayet için isnâdı *sahîh* derken, Ahmed b. Hanbel'deki rivâyet için senedinin, Buhârî ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* olduğunu söylemiştir.¹¹⁵

Rivayet birçok muteber kaynaktan vârid olmuştur. Eserlerinde zikretmemekle beraber Buhârî ve Müslim'in şartlarını haiz oluşu ve muhakkik Şuayb Arnavut'un görüşünü de dikkate alarak *sahîhtir* diyebiliriz.

4.7.2. 12. Rivayet

Enes b. Mâlik'ten (r.a.) rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) kaza umresi sırasında, önünden Abdullah b. Revâha olduğu halde yürüyerek Mekke'ye girince Abdullah b. Revâha şöyle dedi:

"Ey kâfir evlatları! Yolumdan çekilin!

Bugün biz Kur'ân'ın nüzûlünden dolayı sizinle savaşıyoruz.

Öyle darbeler vuruyoruz ki, başlarını boyunlarından ayırıyoruz.

Ve dost, dostunu kendisine hatırlatamaz."

Bunun üzerine Ömer b. Hattâb (r.a.): "Ey İbn Revâha! Rasûlullah'ın huzurunda ve Yüce Allah'ın haremindedir şiiir mi söylüyorsun?" dedi. Allah Rasûlü (s.a.v.) de şöyle buyurdu: "*Onu rahat bırak ey Ömer! Yemin ederim ki bu şiiir onlara atılan oklardan daha hızlı tesir eder.*"¹¹⁶

Beğavî, hocası Abdullah b. Abdissamed el-Cûzecânî'den isnâdlı olarak zikrettiği bu rivayeti *Mesâbîhu's-sünne*'ye almazken, *Şerhu's-Sünne*'ye tam metin ve isnâdlı olarak almıştır.¹¹⁷

Beğavî'nin isnâdında Tirmizî mevcuttur. Dolayısıyla Beğavî, hadisin Tirmizî

¹⁰⁵ Beğavî, *Mesâbîhu's-sünne*, 3/314.

¹⁰⁶ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 12/378.

¹⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 45/147.

¹⁰⁸ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 11/5, 13/102.

¹⁰⁹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 19/75, 76.

¹¹⁰ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/239.

¹¹¹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 7/186.

¹¹² Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî Vâhidî, *el-Vasit fi Kur'âni'l-mecid*, thk. Âdil

Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415), 3/366.

¹¹³ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azim*, 6/176.

¹¹⁴ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 11/322.

¹¹⁵ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 12/378; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 45/147.

¹¹⁶ Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, 6/137.

¹¹⁷ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 12/374.

tarikini nakletmiştir.¹¹⁸

Nesâî'nin Ebû 'Âsım Huyeyş b. Efram ← Abdurrezzâk ← Ca'fer b. Süleymân ← Sâbit ← Enes b. Mâlik (r.a.) isnâd zinciriyle naklettiği rivayetin metni aynıdır.¹¹⁹

Ayrıca Taberânî (ö. 360/971) ve Kurtubî rivayeti aynı lafızla rivayet etmişlerdir.¹²⁰ Sa'lebî ise tefsirine almamıştır.

Tirmizî rivayetle ilgili *hasen sahîh garîb*¹²¹ ifadesini kullanmıştır.¹²² Beğavî ise *hasen garîb*¹²³ değerlendirmesinde bulunmuştur.¹²⁴

Beğavî'nin, Tirmizî'nin tarikini kullanmış olması, Tirmizî'nin de rivayete *hasen sahîh garîb* hükmünü vermesi sebebiyle Tirmizî'nin kanaatine iştirak ediyoruz.

4.7.3. 13. Rivayet

Berâ'nın (r.a.) bildirdiğine göre, Nebî (s.a.v.) Hassân'a: "*Onlara karşı (şiiirle rinle) hücum et veya onlara karşı atağa geç. Cebrâil senindedir.*" buyurdu.¹²⁵

Müellif, hocası Abdülvâhid el-Melîhî'den isnâdli olarak aktardığı bu rivayeti sadece *Şerhu's-Sünne*'de aynı isnâd ve metinle nakletmiştir.¹²⁶

Buhârî,¹²⁷ Müslim¹²⁸ ve Ahmed b. Hanbel'de¹²⁹ de aynı sened ve metinle yer almaktadır.

Sa'lebî'nin tefsirinde ise mevcut değildir.

Rivayet, *müttefekun aleyh* olduğu için *sahîhtir*.

4.7.4. 14. Rivayet

Âişe (r.anhâ): "Allah Rasûlü (s.a.v.), Hassân b. Sabit için mescide bir minber koydu. Hassân da bu minberin üzerinde Rasûlullah'ı (s.a.v.) destekleyen ve öven şiiirler okudu. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Allah, Resûlünü övüp savunduğu müddetçe şair Hassân'ı Rûhu'l-kudüs (Cebrâil) ile desteklesin.*"¹³⁰

Beğavî, hocası Abdullah b. Abdissamed el-Cevzecânî (el-Cûzecânî)'den isnâdli olarak naklettiği bu rivayeti *Mesâbîhu's-sünne*'ye lafız farkıyla almış olup yine

¹¹⁸ Tirmizî, "Edeb", 70.

¹¹⁹ Nesâî, "Menâsik", 109.

¹²⁰ Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Tarık b. İvazullah b. Muhammed ve Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî (Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1415), 8/122; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 13/173; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 13/150.

¹²¹ Hasen Sahîh Garîb: Tek senedle rivâyet edilmiş olan ancak bu senediyle sahîh mi hasen mi olduğu kestirilemeyen hadis (Tirmizî'nin kullandığı bu ıstılahta, hasen sahîh ıstilahındaki ihtimaller de söz konusudur). Aydınlı, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 124; Ayrıca bk. Mücteba Uğur, "Hasen", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/374, 375; Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, 137, 138.

¹²² Tirmizî, *es-Sünen*, 4/530.

¹²³ Hasen Garîb: Bir râvînin tek başına rivâyet ettiği hasen hadis. Aydınlı, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 123; Ayrıca bk. Uğur, "Hasen", 16/374, 375; Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, 129.

¹²⁴ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 12/375.

¹²⁵ Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, 6/137.

¹²⁶ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 12/377.

¹²⁷ Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 6; "Meğâzî" 32.

¹²⁸ Müslim, "Fedâilu's-sahâbe", 153.

¹²⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 30/623.

¹³⁰ Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, 6/137.

Hız. Âişe'den (r.anhâ) aktarmıştır.¹³¹ Lafız şu şekildedir:

إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ لَا يَزَالُ يُؤَيِّدُكَ مَا نَفَخْتَ عَنِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ

Şerhu's-Sünne'de ise *يُؤَيِّدُ* yerine *يُؤَكِّدُ* lafız farkıyla ve aynı isnâdla rivayet etmiştir.¹³²

Müslim,¹³³ rivâyeti *Mesâbihu's-sünne*'de geçen lafızla birebir aynı şekilde nakletmiştir. Tirmizî,¹³⁴ aynı isnâd ve metinle rivayet ederken, Ebû Dâvûd¹³⁵ ise aynı isnâd ile ve fakat lafız farkıyla nakletmiştir. Lafız şu şekildedir:

إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ مَعَ حَسَنَانَ مَا نَفَخَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-

Ebû Ya'lâ,¹³⁶ İbn Hibbân,¹³⁷ Taberânî¹³⁸ ve Beyhakî¹³⁹ de eserlerinde muhtevası aynı olan rivayette bulunmuşlardır.

Rivâyeti Sa'lebî'nin tefsirinde tespit edemedik.

Tirmizî aynı isnâd ve metinle naklettiği rivayete *hasen sahih*'tir¹⁴⁰ demiştir.¹⁴¹

Ebû Dâvûd'da geçen rivayetle ilgili Şuayb Arnavut *sahih li-gayrihi* değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁴²

Şerhu's-Sünne'deki rivayetle ilgili olarak da Şuayb Arnavut senedi *hasen*¹⁴³ demiştir.¹⁴⁴

Rivayete, Müslim'de geçtiği, muhaddis ve muhakkiklerin de olumsuz bir değerlendirmede bulunmadıkları için *sahih* diyebiliriz.

4.7.5. 15. Rivayet

Âişe'den (r. anhâ) rivayet etmiştir. Buna göre, Rasûlullah (s.a.v.): "*Kureys'i hicvedin! Zira bu onlara ok atmaktan daha ağır gelir.*" buyurdu. İbn Revâha'ya da haber göndererek "*Onları hicvet*" diye buyurdu. O da Kureys'e hicivde bulundu. Ancak Rasûlullah'ı (s.a.v.) razı edemedi. Bunun üzerine Allah rasûlü önce Ka'b b. Mâlik'e, daha sonra da Hassân b. Sâbit'e haber gönderdi. Hassân, Allah rasûlünün

¹³¹ Beğavî, *Mesâbihu's-sünne*, 3/313.

¹³² Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 12/377.

¹³³ Müslim, "Fedâilu's-sahâbe", 157.

¹³⁴ Tirmizî, "Edeb", 70.

¹³⁵ Ebû Dâvûd, "Edeb", 94.

¹³⁶ Mevsilî, *el-Müsned*, 8/67.

¹³⁷ İbn Hibbân, *es-Sahih*, 16/97.

¹³⁸ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 4/38.

¹³⁹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/403.

¹⁴⁰ Hasen-Sahih: Tirmizî'nin çokça kullandığı bu istilahtan ne kastettiği kesin olarak bilinmemektedir. Şu manalardan birini veya birkaçını kastettiği tahmin edilmektedir: 1. Hasen iken başka rivayetlerin desteğiyle birlikte sahih derecesine çıkan hadis. 2. Birden çok senedi olup da bunlardan bazıları hasen, bazıları sahih olan hadis. 3. Bazı âlimler tarafından hasen, diğer bazıları tarafından da sahih kabul edilen hadis. Aydınli, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 123; Ayrıca bk. Uğur, "Hasen", 16/374, 375; Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, 134.

¹⁴¹ Tirmizî, *es-Sünen*, 4/529.

¹⁴² Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, 7/361.

¹⁴³ Hasen: Adalet sahibi olup da zabt sıfatı tam olmayan, bununla beraber tek başına rivayet ettiği hadisi münker de sayılmayan kimsenin rivayet ettiği, şazz ve muallal olmayan hadis. Aydınli, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 122; Ayrıca bk. Uğur, "Hasen", 16/374, 375; Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, 125.

¹⁴⁴ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 12/377.

(s.a.v.) yanına girince: Sizin için kuyruğu ile çarpan bu aslana (haber) gönderme zamanınız gelmiştir, dedi. Sonra dilini çıkarıp oynatmaya başladı ve: Seni hak (din) ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, onları dilimle deri parçalar gibi parçalayacağım, dedi. Allah Rasûlü (s.a.v.) ise: *'Acele etme! Çünkü Kureyş'in neseplerini en iyi bilen kişi Ebû Bekir'dir. Benim nesebim de onlardan. Tâ ki senin için benim nesebimi hülâsa etsin.'* buyurdu. Hassân da hemen Ebû Bekir'e gitti. Döndükten sonra: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bana senin nesebini hülâsa etti. Seni hak (din) ile gönderen Allah'a andolsun ki, hamurdan kıl çeker gibi seni onlardan çekip çıkaracağım.' dedi.

Âişe (r. anhâ) demiştir ki: 'Bunun üzerine Rasûlullah'ı (s.a.v.) Hassân'a: *'Sen Allah ve Rasûlü adına müdafaada bulundukça şüphe yok ki Rûhu'l-kudüs seni desteklemeye devam edecektir'* buyururken işittim. Âişe (r. anhâ) devamla şöyle dedi: 'Ben Allah Rasûlü'nü: *'Hassân onları hicvetti de hem şifa verdi hem şifa buldu.'* buyururken de işittim.

Hassân şöyle demişti:

"Sen Muhammed'i hicvettin. Ben de onun nâmına cevap veriyorum.

Bunda Allah katında mükâfat vardır. Sen Muhammed'i nezih, muttaki, Allah'ın elçisi, ahlâkı da vefakârlık olduğu halde hicvettin.

Hiç şüphe yok ki, babam, onun babası ve ırzım, Muhammed'in ırzını sizden korumak için muhafızdır.

Ama sizden, Allah'ın Rasûlünü hicvedenle methedip yardımında bulunan eşittir.

Allah'ın Rasûlü Cibril aramızdadır. Rûhu'l-Kudüs'ün hiçbir dengi yoktur."¹⁴⁵

Müellif, hocası İsmail b. Abdilkâhir'den isnadlı olarak naklettiği bu rivayeti iki eserine de almamıştır.

Rivayet, dokuz temel hadis kitabı içerisinde sadece Müslim'de yer almış ve aynı isnâd ve metinle zikredilmiştir.¹⁴⁶ Taberânî ve Beyhakî de aynı isnad ve metinle rivayet etmişlerdir.¹⁴⁷

Sa'lebî bu rivayeti nakletmemiştir.

Rivayetin Müslim'in yanı sıra bazı muteber kaynaklarda rivayet edilmesi ve tenkît edilmemiş olması sebebiyle *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

4.7.6. 16. Rivayet

Übey b. Ka'b'dan (r.a.): Allah Rasûlü (s.a.v.) buyurmuştur ki: *"Şüphesiz şiirin bir kısmında hikmet vardır."*¹⁴⁸

Beğavî bu rivayeti, hocası Abdülvâhid el-Melîhî'den isnadlı olarak rivayet etmiş olup. *Mesâbîhu's-sünne*'de aynı metinle yer almaktadır.¹⁴⁹ *Şerhu's-sünne*'de ise *إِنَّ مِنَ الشَّعْرِ حِكْمَةً* şeklinde küçük bir farkla ve aynı isnâdla geçmektedir.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, 6/137.

¹⁴⁶ Müslim, "Fedâilu's-sahâbe", 157.

¹⁴⁷ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 4/38; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/403.

¹⁴⁸ Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, 6/138.

¹⁴⁹ Beğavî, *Mesâbîhu's-sünne*, 3/311.

¹⁵⁰ Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 12/369.

Rivayeti Buhârî aynı isnâdla,¹⁵¹ İbn Mâce,¹⁵² Tirmizî,¹⁵³ Ahmed b. Hanbel¹⁵⁴ ve Dârimî¹⁵⁵ ise isnadları farklı olmakla birlikte *Şerhu's-sünne*'de geçen lafızla nakletmişlerdir.

Sa'lebî ise, bu ayetin tefsirinde değil de Bakara sûresinin 129. ayetinde geçen hikmet kelimesini açıklarken bu rivayeti nakletmiştir.¹⁵⁶

Buhârî'nin sıhhat şartlarını taşıması ve gerek isnad gerekse metin bakımından tenkît edilmemiş olması sebebiyle bu rivâyet için *sahîh*ti diyebiliriz.

¹⁵¹ Buhârî, "Edeb", 90.

¹⁵² İbn Mâce, "Edeb", 41.

¹⁵³ Tirmizî, "Edeb", 69.

¹⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 35/88, 90, 91.

¹⁵⁵ Dârimî, "İsti'zân", 68.

¹⁵⁶ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 12/369.

Sonuç

Beğavî'nin Şuarâ Sûresi'nin tefsirindeki rivayet kullanımıyla ilgili yaptığımız bu çalışmayla ulaştığımız sonuçları maddeler halinde şu şekilde zikredebiliriz:

1. Müellif, Şuarâ Sûresi'ni tefsir ederken 16 rivayete müracaat etmiştir.
2. Şuarâ Suresinin faziletine dair herhangi bir rivayette yer vermemiş, sûrenin Mekkî ve 227 ayetten müteşekkil olduğunu ifade etmekle yetinmiştir.
3. Sûrenin tefsirine geçmeden önce, sûrenin ismi ve başındaki hurûf-ı mu-kattaa ile ilgili rivayete yer vermiştir. 1. rivayette bu durumu gözlemliyoruz.
4. Bir ayeti veya ayetteki bir sözcüğü açıklamak için nakilde bulunmuştur. 1. rivayet hariç, 15 rivayetin tamamı bunun örneğidir.
5. Bazen ayetteki bir konuyu açıklamak ya da ayetin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için tek rivayetle yetinmeyip, manası benzer birden fazla rivayet zikretmiştir. Bunu yaparken de mümkün oldukça farklı sahâbîlerden gelmiş olmasına dikkat etmiştir. **"Yakın akrabaları da uyar."** mealindeki 214. ayetle ilgili 5 rivayette bulunmuştur (4-8. rivayetler). Aynı şekilde şairleri konu edinen 227. ayetin tefsirinde 6 rivayet zikretmiştir (11-16. rivayetler).
6. Ayetlerle birebir ilgisi bulunmayan rivâyetleri, yani vürûd sebebi ayet-i kerîme olmayan rivayetleri aktarmıştır. Bu durumu 2, 9, 10, 12, 13, 14, 15 ve 16 numaralı rivayetlerde görüyoruz.
7. Kullandığı 16 rivayetin sadece bir tanesini (1. rivayet) senedsiz nakletmiştir. Hâlbuki Beğavî, hadis ilminde ilk defa olmak üzere rivayetleri - sahâbî veya nadiren tabii râvîler dışında - senedsiz olarak nakleden kişidir. *Mesâbîhu's-sünne* isimli hadis kitabı bu metodu kullandığı eseridir. Buna rağmen müellifin, -Şuarâ Sûresi'nin- tefsirine aldığı rivayetleri ağırlıklı olarak isnâdlı kullandığı dikkat çekicidir. Bununla birlikte, senedini hazfettiği rivayet de *sahih*dir.
8. Naklettiği 16 rivayetin 7'si *Mesâbîhu's-sünne*'de, 11'i *Şerhu's-sünne*'de, 7'si her iki eserinde birden yer almaktadır. Bu da Beğavî'nin hadise dair eserlerine aldığı rivayetleri tefsirinde de yoğun bir şekilde kullandığını göstermektedir.
9. Zikrettiği 16 rivayetin 5 tanesi iki eserinde de tespit edilememiştir. Bu da gösteriyor ki, az da olsa kendi hadis kitaplarında olmayan rivayetleri kullanmıştır.
10. Rivayetlerin, hadis kaynağı bakımından 13 tanesi *Kütüb-i Tis'a*'da, 3 tanesi *Kütüb-i Tis'a* dışındaki hadis kaynaklarında tespit edilmiştir. Bu durum onun tefsirine kaynaklık eden hadis kitapları içerisinde *Kütüb-i Tis'a*'nın bariz bir üstünlüğü olduğunu göstergesidir.
11. Şuarâ Sûresi'nde aktarılan rivayetleri, senetlerinin müntehâsı açısından değerlendirdiğimizde 16 rivayetin tamamının *merfû*, 15'inin *merfû muttasıl* olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız.
12. Beğavî'nin naklettiği rivayetlerin tamamının *merfû* olup, *mevkûf* ve *maktû*' olanlara yer vermemiş olması, ayetlerin tefsiri sadedinde öncelikle *merfû*' rivayetlere yer vermede gösterdiği ihtimamın bir tezahürüdür.
13. Müellif, herhangi bir hadis kaynağında mevcut olmayan rivayet de nakletmiştir. Bunun örneği 3. ve 4. rivayetlerdir. Bu iki rivayet sadece tefsir kaynaklarında mevcuttur. Onu böyle yapmaya sevk eden şey, muhtemelen ilgili ayetin tefsiri için hadis kitaplarında bir rivayet bulamamasıdır.

14. Beğavî'nin naklettiği 16 rivayetin 8'i (1. 3. 5. 6. 7. 8. 11. ve 16. rivayetler), Sa'lebî'nin *el-Keşf ve'l-beyân*'ında mevcuttur. Bu durum, *el-Keşf ve'l-beyân*'ın ana kaynak, *Meâlimü't-tenzîl*'in ise onun muhtasarı olduğuna dair ileri sürülen görüşün isabetli olduğu anlamına gelebilir.

15. Rivayetlerden 7'si Buhârî'de, 10'u Müslim'de, 2'si Ebû Dâvûd'da, 5'i Tirmizî'de, 3'ü Nesâî'de, 2'si İbn Mâce'de, 3'ü Dârimî'de ve 1'i Mâlik b. Enes'te, 9'u Ahmed b. Hanbel'de yer almaktadır. Bu da Beğavî'nin *Kütüb-i Tis'a*'dan yoğun bir şekilde istifade ettiğinin bir göstergesi olsa gerektir. Bu durum aynı zamanda onun naklettiği rivayetlerin *sahîh* olması hususunda gösterdiği titizliğe de işaret etmektedir.

16. Tahrîç ettiğimiz 16 rivayetten 13'ü *sahîh*, 1'i *hasen sahîh garîb*, 2 rivayetin ise *aslı yoktur*.

Sonuç itibarıyla Beğavi, Şuarâ Sûresinin tefsiri sadedinde büyük çoğunlukla isnatlı ve sahîh, tamamı merfû' ve Kütüb-i Tis'a başta olmak üzere temel hadis kaynaklarında yer alan rivayetler nakletmiştir. Ayet-hadis uyumu ise çoğunlukla mevcuttur. Bütün bu veriler bize Beğavî'nin iyi bir muhaddis ve müfessir olduğunu, tefsirinin de -Şuarâ Sûresi çerçevesinde- ihtiva ettiği rivayetler bakımından büyük değeri haiz olduğunu göstermektedir. *Meâlimü't-tenzîl*'deki diğer sûrelerle ilgili yapılacak çalışmalar, müellifin tefsirindeki rivayet kullanımıyla ilgili varılacak neticelerde daha isabet edileceği kanaatindeyiz.

Author Contribution / Yazar Katkısı: *Research design / Çalışmanın tasarlanması:* ME (%60), FŞ (%40); *Literature review / Literatür taraması:* ME (%30), FŞ (%70); *Data collection / Veri toplama:* ME (%30), FŞ (%70); *Data analysis / Veri analizi:* ME (%70), FŞ (%30); *Writing the article / Makalenin yazımı:* ME (%50), FŞ (%50); *Revision the article / Makale revizyonu:* ME (%80), FŞ (%20)

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The authors declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Abdurrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî. *el-Musannef*. thk. Habibu'r-Rahmân A'zamî. Beyrut: Mektebu'l-İslâmî, 1403.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut: y.y., 1405/1985.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstılahları Sözlüğü*. İstanbul: MÜİFAV, 2020.
- Aydınlı, Abdullah. "Merfû". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/180-181. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Aydınlı, Abdullah. "Muttasıl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/405. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Meâlimü't-tenzil*. thk. Abdurrezzâk el-Mehdî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs el-Arabî, 1420.
- Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Mesâbihu's-sünne*. thk. Yusuf Abdurrahman el-Mar'aşlı vd. Beyrut: Dâru'l-Ma'rifeti li't-Tibâati ve'n-Neşri ve't-Tevzî', 1407.
- Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Şerhu's-sünne*. thk. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Züheyr eş-Şâvîş. Beyrut, Dimeşk: Mektebü'l-İslâmî, 1403.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Horâsânî Ebûbekr. *Şu'abu'l-îmân*. thk. Abdulali Abdulhamîd Hâmid. Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1423.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir Ata. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl. *es-Sünen*. thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî. Riyad: Dâru'l-Muğnî, 1421.
- Demircan, Adnan. "Tebliğde Hz. Peygamber'in Örnekliliği". *Diyanet İlmî Dergi* 1 (2012), 7-28.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. thk. Şuayb Arnavut, Muhammed Kâmil Karabelli. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430.
- Efendioğlu, Mehmet. "Sahîh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/525-527. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Efendioğlu, Mehmet. "Taktî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/483-484. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Eroğlu, Ali. "Müfessir Beğavî, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu". (*Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*).
- Güleç, İsmail. "İslam'da Şiir ve Şair Algısına Dair Kimi Tespitler". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 13/13 (01 Aralık 2014), 1-22. <https://doi.org/10.15247/dev.200>
- İbn Hallikân, Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî. *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebna'î'z-zamân*. thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru Sader, 1317.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *es-Sahîh*. thk. Şuayb el-Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Sâmi b. Muhammed Selâme. Riyad: Daru Tayyibe, 1420.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni. *es-Sünen*. thk. Şuayb Arnavut. Dâru Risâleti'l-Âlemiyye, 1430.
- İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvaţta'a*. nşr. Abdüvehhâb Abdüllatif. Kahire: y.y., 1382/1962.
- Karaman, Fikret. "Hz. Muhammed (a.s.)'in Nübüvvetten Önceki Hayatı ve ilk Tebliğ Merhaleleri". *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (30 Haziran 1997), 39-49.

- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: D.İ.B, 2020. <https://kuran.diyaret.gov.tr>
- Koçyigit, Talat. *Hadis Istılahları*. Ankara: AÜİF Yayınları, 1980.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmet el-Berdûnî - İbrahim Atfeş. Kâhire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1384.
- Ma'mer b. Râşid, Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Basrî es-San'ânî. *el-Câmi'*. thk. Habibu'r-Rahmân A'zamî. Pakistan: Mektebu'l-islâmî, 1403.
- Mevsilî, Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî. *el-Müsned*. thk. Hüseyin Selim Esed. Şam: Dâru'l-Me'mun, 1404.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali. *es-Sünen*. thk. Hasan Abdulmelan Şelbî. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1421.
- Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim. *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafa Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye, 1411.
- Özmen, Ramazan. "Sahîhayn Bağlamında Hz. Peygamber'in Şiire Yaklaşımı". *Hakkari İlahiyat Dergisi* 2 (Haziran 2023), 28, 29.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî en-Nîsâbü'rî. *el-Kesf ve'l-beyân 'an tefsiri'l-Kur'ân*. thk. Ebû Muhammed b. Âşûr. Beyrut: Dâru İhyâit-Turâsî'l-Arabî, 1422.
- Seyyid Kutub. *Fî Zılâli'l-Kur'ân*. çev. Yakup Çiçek - Ali Turgut. İstanbul: Hikmet Yayınları, 2001.
- Sübki, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdulvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi. *Tabakâtü's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*. thk. Mahmud Muhammed et-Tanâhî ve Abdulfettah Muhammed el-Hulv. Dâru İhyâi Kütübî'l-Arabiyye, 1413.
- Süyûtî, Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî. *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsir bi'l-me'sûr*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1454.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünya Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdi Abulmecid es-Selefi. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1415.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-evsat*. thk. Tarık b. İvazullah b. Muhammed ve Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî. Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1415.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin Türkî. Kahire: Dâru Hicr, 1422.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-. *el-Müsned*. thk. Muhammed b. Abdülhasen et-Türkî. Mısır: Dâru Hicr, 1419.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd). *es-Sünen*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-ğarbi'l-islâmî, 1998.
- Uğur, Mücteba. "Hasen". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/374-375. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî. *el-Vasît fi Kur'âni'l-mecîd*. thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî. *Mu'cemü'l-büldân*. Beyrut: Dâru Sader, 1416.
- Yektar, Osman Nedim. "Hadîs Rivayetleri ve Hz. Peygamber'in Şiire Bakışı". *EKEV Akademi Dergisi* 65 (25 Şubat 2016), 405-432.
- Yücel, Ahmet. "Müttefekun Aleyh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/224-225. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkı. *Tezkiratü'l-huffâz*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419.